

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ի Խ Թ Ա Ր Ա Թ

Նասըլ քի վատ իթմիշ իտիք . իշթէ պու կիւն , օլ Դաշանց թուղթ տէնիլէն մասգարալըղըն նըսֆընը պէեան իթմիշիդ տիր , վէ պագըսընըտա եաւըն վէ օ պիր կիւն տէրճ իտէճէկիդ Իշպու Դաշանց թուղթ տէնիլէն մասգարալըղ , կիւեա , պուստան պին պէշ եիւզ սէնէ էվվէլ , Լուսաւորիշ հայրըմըզ , Տրդատ թագաւոր իլէ պէրապէր Բօմաեա կիթմիշ իմիշտէ , օլ վագ թին իմքէրաթօրու իլէ , վէ փափասը իլէ , էօյլէ պիր մուգ ամվէլէնամէ գալէմէ ալընարագ , իմզալամըղար իմիշ :

Մէզքիւր մասգարալըղա , Բօմա քիլիսէսի թարաֆընտան , վէ պինաէն ալէյնտէ պիլիմ Դաթօյլէր թարաֆընտան պիւեիւք պիր էհէմմիլիէթ վիլիլիւ տիր , վէ հաթթա , հոգեղոյս Մատթէոս կաթողիկոս , մէզքիւր մասգարալըղա ինանտըգտան պաշգա , թաստիդընա տախի գալըլըմը , վէ պիր չօգտա մէտճ ու սէնալէր գալէմէ ալըլ տըր :

Թէշէքքիւր իթմիշիկիդ միւթէվէֆա Մատթէոս կաթողիկոսա քի , մէզքիւր խէթատա պուլունմուշ տուր , չիւնքի , հոգեղոյս կարապետ վարդապետ Շահնազարեանըն , թա թէմէլինտէն չիւրիւտէրէք վիլիլիւ օլտուղու նատիր իլ էմալ ճէվապլար մէյտանտէ գալըլըլար տըր , նասըլ քի պիլիտէ , մէզքիւր ճէվապլարը , Դաշանց թուղթ պիլիլիւ կիպի , պէեան իտէճէկիդ տիր :

Կէրլի Դաշանց թուղթու օգուեանլար , պու կիւն չօգլուգ պիր չէյ անլամեաճագլար տըր , լաքին , ճէվապլարըն օգուտուգլարընտա , բէք չօգ իսթիֆատէ իտէճէքլէրինտէն , էվվէլինտէն պուստա օգուամալար էլ գէմիլիէթտէն տիր :

Պու կիւն , մահուտ կոնդակա գարչը օլան ճէվապլարըն տէվամընը տէրճ իտէճէկիդ տիր , չիւնքի , եհրիմիդ միւսատա էլլէմէմիշ տիր :

Գեր . Տեղապահ Սրբազան Հայր թարաֆընտան , մահուտ կոնդակտան , միլիէթիմիդի սագընտըմագլըզ նիլիէթի միւհիմմէսիլլէ , քիլիլիլէրտէ կիւզէլ պիր Շըլաքեբական օգուլթուրուլմուշ , վէ մէզքիւր Շըլաքեբականտան , քէզալիք քիլիլիլէրտէ օգուլմագլըզ իւզրէ , թաշալարա տախի կէօնտէրիլմիշ տիր :

Մէզքիւր Շըլաքեբականըն սուրէթի , ճիւմաա իրթէսի Արեւելքտէ տէրճ իտիլմիշ իսէտէ , Ազգային էն պօշ հաւատիլլէրի պիլլէ , ուզուն ուզատըեա , չօգ տէֆա , հէր զագէթատան էվվէլ ֆաթրիդ խանէմիլտէն ալմագտա ... վէ տէրճ իթմէքտէ պուլունան ճիւզիլթ զագէթասընտա իսէ , կէօրիլլէմէմիշ տիր , վէ պէլիլիտէ կէօրիլլէմէմէճէք տիր , չիւնքի , արթըզ բէրտէ երթըլարագ ճիւզիլթիք պիլիլիւ պիլիլիւն մէյտաէ չըգմը , վէ պապանճուլմի Ջաքարիպիլիէ մէճպուր օլմուշ տուր :

Տիւն սապահ , Պէյօլլունտա սուրբ Երրորդութիւն քիլիլիլիտէ , ֆաթրիդ խանէն չըլաքեբականը օգուլտուգտան պաշգա , Գեր . Գարեգին Սրբազանտա , օլ խուսուսա տայիր ,

բէք միւհէսիր պիր քարոզ վէրմիշ տիր , վէ բէք չօգ ճէօմաթ հազըր պուլունարագ , աշուրի մէրթէպէ միւթէէսիր օլմուշար տըր :

Դ Ա Շ Ա Ն Ց Թ Ո Ւ Ղ Թ

Սիրոյ եւ միաբանութեան մեծի կայսեր Կոստանդինոսի եւ սուրբ Հայրապետին Սեղբեստրոսի եւ Տրդատայ , Հայոց Արքայի , եւ սուրբոյն Գրիգորի , Հայոց Լուսաւորչի :

Կամօք եւ ողորմութեամբ համադոյ Սուրբ Երրորդութեան , Հօր անմահի եւ անիմանալոյ եւ Միածնի , որդւոյ նորա , Տեառն մերոյ եւ Փրկչին՝ Յիսուսի Քրիստոսի եւ կենդանարար եւ ազատիչ Սուրբ Հոգւոյն :

Այս մեր կտակ կայսերական Աստուծով հաստատուն եւ անփոխադրական , որ գծագրեցաւ հօր հրամանաւ ինքնակալ եւ մշտապաղթ կայսեր Կոստանդինոսի մեծի եւ օգուտափառ թագաւորաց թագաւորի , տիեզերատարած եւ աշխարհածալ խրոխտ եւ անխնարհի իշխանութեանս Հռովմայեցւոց որ զօրութեամբ ճշմարտին Աստուծոյ տիրեմ տիեզերաց ի ծագաց Ովկիանոսի , ահագին ծովուս , մինչեւ յիւս արեւու , յաղթող զօրութեամբ պարծանաց խաչիս Քրիստոսի , Սայապէս եւ ստորագրեցաւ հրովարտակա հրամանաւ իմով մեծի Պապուս Հռովմայեցւոց , Եւսեբիոսի , որ եւ Սեղբեստրոս , աթոռակալ գլխաւորաց Առաքելոց Սրբոց Պետրոսի եւ Պօղոսի , որ երկնաւոր եւ երկրաւոր բանալեօքս ունիմ իշխանութիւն յԱրեւմտից մինչեւ յԱրեւելս ի վերայ ամենայն ազգաց եւ ազանց եւ լեզուաց քրիստոսադաւանից , կապօղ եւ արձակող ի յերկինս եւ յերկրի եւ հրամանահան եւ հօր յընդհանուր յեկեղեցիս Քրիստոսի : Ուստի ի հրամանէ Հոգւոյն սրբոյ հասին առ մեզ զօրքն Հայոց , մեծն Յովհաննէս , որ եւ Տրդատէս , արքայ Հայոց , եւ կենդանի վկայն Քրիստոսի եւ մեծ խոստովանողն , Սրբազնակատար Կաթողիկոսն Տէր Սուրբ Գրիգորիոս , Լուսաւորիչն ամենայն արեւելից եւ Հիւսիսոյ , սիրելի եղբարք մեր ի Քրիստոս եւ բուն բարեկամքս բարձրագահ իշխանութեանս մերոյ , եւ հաւատարիմ հազարապետքս խորին խորհրդոց՝ ժառանգակալքս աշխարհակալ եւ տիեզերասատ արքայից արքայութեան Արչակունեաց , ժամանեցին ի տեսութիւն տեղւոյս տէրու նական տանա արեւմտեան եւ արեւելաժառանգ սրբոց եւ գլխաւորաց Առաքելոց , եւ փոխանորդի Աստուծոյ պատուեալ պապիս պերճապատիկ եւ կայսերա նորընծայ ի հաւատս Քրիստոսի , եւ մեծի դիւսիլի Հեղինէի , հօր թագուհւոյս եւ ծիրանածին զարդու զաւակաց զօրացելոյս : Ընդ որս հրճուեալ բերկրեցաւ աստուածահաստատ թագաւորութիւնս մեր , եւ մեծահանգէս հանդերձանօք ելաք ընդ առաջ Արարատեան թագաւորութեանն եւ Ասքանազեան գնդին . եւ պատահալ միմեանց՝ երկրպագութիւն մատուցաք անմահ արքային մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի . եւ ողունեալ զմիմեանս՝ դարձաք ի վկայարանս Ս. Առաքելոցս եւ երկրպագեցաք աստուածամուկ սուրբ նշխարաց սոցա , փառաւորելով զՔրիստոս զպսակիչն սրբոց : Եւ եկեալ ի պաղատն պանծալի բազմեցաք արքայքս ի միում

բարձրաբերձ բազմականի , եւ հայրապետքս ի միում գերահրաշ գահաւորակի : Եւ բազում աւուրս անցուցաք ի հոգեւոր եւ ի մարմնաւոր ուրախութիւնս : Նաեւ հրաման հանաք ընդ ամենայն տիեզերական իշխանութիւնս մեր . զի ամենեքեան ուրախացին ի կերակուրս եւ յըմպելիս ընդ ամենայն աշխարհս . եւ արգելցին հարկահանքն ընդ ամենայն տեղիս յայսմ ամի յաղագս ցնծութեան սրտից մերոց : Իսկ ի հրամանէ Սրբոյ Լուսաւորչիս զերծցին բանգեալքն , պատառեցին մուրհակք պարտականաց , դատ եւ իրաւունք ելցեն արքունուստ ամենայն սրբոց եւ ալրեաց եւ հայրենազրկաց : Իսկ ի հրամանէ քաջաւորաց եղբօրս մեր Տրդատայ դարձցին ամենայն դատապարտեալք , որ ի քրէական մատաղս իցեն , եւ թողցին ամենայն պարտք արքունականք , ընդ որս եւ աղ օրհնութեան հրամանաւ Լուսաւորչիս առաքեցաք ընդ ամենայն աշխարհս իշխանութեան մերում ի սպանդանոցս , եւ առտնին զենլիս զի մի՛ հեթանոսաբար լիցի խրախուծիւնս մեր : Նաեւ զգաւանութիւն հաւատոյ սուրբ հօրս մերոյ Գրիգորի արձանագրով քարոզեցաք յամենայն եկեղեցիս ուղղափառաց . իսկ յորժամ հանգերձեալ էին հրաժարել ի մէջ հոգեզարդ հայրս մեր եւ եղբայրս Տրդատ . ժողով եղեւ մեծ առաջի Ս. Առաքելոցս 320 Սինկղիտոսօքս եւ 24 թագաւորօքս եւ բազմաբիւր իշխանօքս Դաղմատական հնազանդեցելովքս ի ներքոյ բարձր բազկի մերոյ՝ Աստուծով աւժանդակեալ . նաեւ բազկակից եղբայր մեր Տրդատ արքայ իւրովք գահէրէց մեծամեծ նախարարօք , եւ թանաւուն հազարօքն . իսկ երկրքին Հայրապետքս իւրեանց Արքեպիսկոպոսօք եւ քահանայիւք , կամօքն Աստուծոյ եւ միջնորդութեամբ Սուրբ Աստուածածնին եւ Սուրբ Առաքելոցս եւ ամենայն սրբոց երկրքին արքայքս եւ երկրքին հայրապետօքս եւ երկրքին ազգքս՝ Հռովմայեցիք եւ Հայք միաբանս եւ միախորհուրդ համալուծեց եղբարք գրեցաք միմեանց , եւ ուխտ եւ դաշինս հաստատեցաք յաւիտենական ի միջի մերում առաջի վառաց Փայտիս՝ նշանիս Քրիստոսի , արիական Լատինացիքս եւ անյաղթելի թորդոմացիքս , եւ յաղագս հաւատարմութեան հաստատուն եւ անջրելի ուխտիս մերոյ զահագին եւ զանգին արիւնն Քրիստոսի ի մեղանս խառնեալ գրեցաք Ֆրեր (1) միմեանց արեւմտեան եւ արեւելեան ազգքս , որք հաւատ եւ սէր եւ միամտութիւն պարտիմք միմեանց , որպէս եղբայրացելոցն Քրիստոսի Աստուծոյ , ճգնելով ի վերայ միմեանց՝ սիրելեացն սիրելի լինելով եւ թըշնամեացն՝ թշնամի : Եւ յերկուց ազգացս ո՛չ ոք իշխէ միմեանց սուր քարչել , եւ որք յանդգնին՝ սուրբ նոցա մտցեն ի սիրտս իւրեանց , եւ այս ուխտադրութիւն հաստատուն կացցէ ի մէջ երկուց ազգաց մինչ ի կատարած աշխարհի . իսկ որ ոք վերջացի յայսմ վճռէս՝ որոշեալ լիցի ի Քրիստոսական հաւատոց , եւ անէծս զվայելին եւ զծուղային եւ զտիրասպան քահանայիցն ժառանգեցցէ :

Ասացցեն հրեշտակք եւ մարդիկ եղիցին՝ եղիցին : Ըստ այսմ խորհրդոյ եւ մեք հրովարտակ հանաք ընդ ամենայն տիեզերս իշխանութեան մերոյ , որք էք ընդ Արեւելս յայնկոյս

(1) Յորանըճա պիր լուղթ օլուպ , գարտաշ տիմէք տիր :

Աղբիական ծովոցն եւ ի միջոցն Պոնտական եւ Կասպիական « պիղագոսաց » : Գիտութիւն լիցի ձեզ ամենայն ազգաց եւ ազանց եւ լեզուաց , թագաւորաց աշխարհակալաց եւ իշխանաց ազգաց եւ գլխաւորաց գաւառաց , որք էք յԱրքեպիսկոպոսի խորհիդ եւ յԱրարացւոց , ի Միջագետաց աշխարհիդ եւ ի մեծ Ասորոց , ի Փիւնիկաց աշխարհիդ եւ ի Կիլիկիեցւոց , ի Փուլագացւոց աշխարհիդ , ուր մեծն Նոյ կազմեաց գտապանս , եւ ի Պամփիլացւոց , ի Կապպադովացւոց աշխարհիդ , ի Բիւթանացւոց , ի Կադաշուացւոց աշխարհիդ եւ ի Պիւնիկացոց , Ասիացւոց աշխարհիդ եւ Ուտունացւոց , ի դրանէ Բիւզանդացւոց մինչեւ ի դրունս Հոնաց . եւ հաւանտարիմ սահմանապահք իմ մեծք Միհրան , թագաւոր Վրաց եւ քաջ Ուռնայր , արքայ Աղվանից , եւ այլ խառնիճաղանջ բազմութիւնք առ հասարակ , որք « ի Սագաստան եւ ի Դիւմաստան » , որք էք հաստատեալ ի հաստահեղոյս գաւազանս երկաթի եւ ի խրոխտ եւ յանխնարհի իշխանութիւնս Հռովմայեցւոց : Արք հրամանք ել ի հօր կամաց իմից կայսեր Կոստանդեայ զի ի վերայ ձեր ամենեցուն կացուցի թագաւոր եւ իշխան միահեծան , զմեծ արքայն Տրդատէս , զհամարիտ եւ զհամակարի եղբայրն իմ եւ զբազկակից բարեկամն . զի հրամանաւ իմով տիրեսցէ « Տիեզերաց » , իշխան աշխարհակալ եւ հրամանահան հօր առ հասարակ ծովու եւ ցամաքի . եւ մի՛ ոք իշխեսցէ ի ձեռք դիմադարձ լինել հոյակապ հրամանաց հօրքին Հայոց , կայսերակերպին Տրդատայ , որ յաղթեաց Հուլէի , բունամարտիկ բարաբրոսի , առաջի Գիկղեոսիանոսի թագաւորի : Արդ՝ ի հասանել հօր հրամանաց ինքնակալ եւ աստուածապալակ թագաւորիս թագաւորաց՝ ամենեքեան ընդառաջ ելէք դաւաքունական ընծայիւք եւ ամենայն պատուասիրութեամբ երկրորդի թագաւորութեանս իմոյ Տրդատայ արեւելեան ահեղանշան թագաւորի : Չի որպէս մեք յԱրեւմուտս տիրեմք բուրք աշխարհիս , նոյնպէս եւ Տրդատ յԱրեւելս կացուցաք իշխել տիրաբար բոլոր աշխարհիս : Միանգամայն կամ իմ եւ պատրաստ լըրուք ի գէն զինուորութեան արի արանց եւ ռազմամուտ երկվարաց զինեալք եւ զօրացեալք հօր զօրութեամբս մերով , եւ գուժարեալիք առաջի անպատմելի եւ անպարտելի քաջիդ Տրդատայ ի գործքս պատերազմի ընդդէմ ատելոյն Քրիստոսի եւ թշնամոյն իմոյ Շապուհոյ միաբապաշտի եւ աստուածամարտնորդին , հանելով եւ հալածելով զզօրս նորա անդր քան զՎաղանդաւան եւ զՏապարաստան : Նաեւ զամենայն զէնս պատերազմականս եւ զհոգ հեծելիդ եւ զամենայն պատրաստութիւն երիտասարդաց եւ երկվարաց հրամանաւ Տրդատայ տարէք ի կողմանս Ատրպատականաց եւ « Արաղայ » . եւ ժողովեցարուք անհուն բազմութիւնք իւրեւ զաւազ առաւի ծովու յաղագս պահակին « Հոնաց Դաբբանդայ եւ Դարիւլայ » . զի եւ զնոսա ի մեծն Տրդատ վստահացայ : Ո՛ղ լըրուք մերով ողջ լինելովս :

Վասն որոյ եւ մեք պսակեցաք ըզմեծ արքայն Տրդատ կայսերական թագիւս՝ լուսատու ակամբք յօրինեալ եւ մեծամեծ մարդարտօք չըլապատեալ , եւ զարդարեցաք ըզհակայազոյն հասակ սորա ծովային ծիրանօք , օքսունական մետաք-

սօք, «մարգարտամուծօք» (մարգարտամուծօք), եւս էլ զանկին զաւտի հօրն իմ հօրի անի ընդ մէջ ծրագրայ քաջի, եւ չորիք հարիւր կրկին աւժոտեցաք զսա կայսերական եւ զինուորական զարդուք եւ զինուոր մերովք, եւ արքունադրոյմ նշանաւոր կառօք եւ ծովային օգաթուիչ երկվարօք ոսկէսարօք, ուսերօք «հաւհալնօք» եւ նիզակօք «վիշապամկօք», զուամարտակօք անգին գոհարօք եւ գունագեղ գնդօք, տպագրիւնօք, սիգնայօք, խառնկեփաղօք եւ որոտընդօք ահագնագոյ շեփորայօք, երգեհոնօք ակնակապօք եւ դանտօք յորդաձայնօք, եւ միանգամայն իսկ չորս հազար զարդուք եւ ամենայն պատրաստութեամբ պաղատան իմոյ պատուաւիրեցի զսիրեցեալս իմ ընդ որս եւ մեծափառ դշխոյս մեր Մարգարտօք եւ քոյր իմ պաշտօնագեղ կոստանիայ պատրաստեցին ընծայս զարմանազանս, որովք պատկեցի բամբին արեւելային վայելչափայլ թագուհին, մեծն Ալիսին, եւ չքնաղագեղ օրիորդն Հայոց մեծաց, խոսրովիդուխտ «Գաւաթիւն»։ Որոք առաքեցան թագս եւ պսակս «յակունդեայ» եւ յասպիսս «անբարհաւաճաւսիս» եւ «անդամանդէս» բազմաքանքարս եւ բահուանդս բլուրկանս եւ վարսակալ վայելչափառս եւ զարդաւ բազումս յականց եւ «յապրչմիղնաց», գործ ճարտարաց անգիւտք եւ անգինք, «Դուղէս» Դաղմատականս 120 բարձեալ ջորով վաթսուներկ արքայականից. նոյնպէս պսակեցի զօրդաքանալն իմ զԽոսրով «գրամիկն իմ» (գրամիկն իմ) իմով զաւակաւս կոստանդինեալ, որ ինչ մանկան հասակին է ցանկալի եւ Արեւելից անընդել եւ անտեսանելի։ Իսկ հօր հազարապետացս Հայոց պարգեւեցաւ ի մերմէ թագաւորութենէս նշանակալ եւ դրօշն Դաղմատացիս եւ վիշապազլուի փողս եւ «փանդեռն» բարձրաբարձաւս եւ դէսն եւ զարդս պատերազմականս արի արանց եւ երեւելի երկվարաց, նժողք ծովայինք եւ պահանգք պատենաղէնք, անգրծելի երկվար, եւ այլ անթիւ եւ անհամար օժիտս ոսկւոյ եւ արծաթոյ եւ ականց պատուականաց, «սրբէհից», սպայից եւ կազմութեան կանանց, ջոկաց ձիոց եւ բեռանց թագաւորական հանդերձանաց, որովք յղծացուցաք զօթանասուն հազարն Հայաստանեայց։ Պարգեւեցի եւ սիրելի եղբօրն իմոյ Տրդատայ զսիրեցեալն իմ զԲեթղէմ քաղաք մեծին Դաւթի, զտեղի ծննդեան Քրիստոսի ի Սրբոյ Կուսէն։ Եւ սեպհական աշխարհ սահմանեցի նմա զպոռտոն Արմենիան, զկապապաղովիս, զոր հանեալ էր ի Հայոց Պոմպէի Կեսարիայ, եւ այս է բուն Հայրենիքն Տրդատայ ի լեւոնէն Արճիոյ մինչեւ ի լեւոն Արարատայ եւ ի Գայլ գետնին Երեսպոստացուց մինչեւ ցհզօր գետն Տիգրիս մեծ։ Իսկ ի կողմանցն «Բոհաստանեայց» որչափ բազում իւր բաւեցեալ եւ թուրն թագիւնցէ, խնդրեցի յարքայէն Տրդատայ արս 300 հասակաւ եւ արիւթեամբ հոյակապք, զորս եւ Արմէնք անուանեցի։ Եւ կարգեցի ի սպասաւորութիւն արքունական գահայից իմոյ, հօրքիչք գլխոյ իմոյ եւ թիկնապահք իմ ի տունէ եւ ի գլխերի եւ առաջապահսն իմ ի պատերազմի։ Ժամ է այսուհետեւ «գալ ինձ ի տեսիլն եւ ի յայտնութիւնս, զոր եցոյց ինձ Տէր»։ Գի յետ բազում ամաց իշխանքն Հայոց տարազ ընէն զտունքն Տրդատայ եւ ինքեանք տարազ

ընէն ի Հայրենեաց իւրեանց, եւ անկանին ընդ լծով ծառայութեան պլազգեաց զամս բազումս։ Եղբւրք սրդիպիցն այնմ ժամանակի։ Գի տառապանօք տառապի աղբն Հայոց մինչեւ ցելս հոգւոց իւրեանց, որոց փրկութիւն ի Տեառնէ եղիցի եւ օգնութիւն յազգատոհմէ իմէ։ Բայց այս եղիցի ի ժամանակս յետինս, յորում պայտեսցին նշարք սրբոցն Սուրբաւանց Քօչից, զորս եւս ամփոփեցի առաջնորդութեամբ հրեշտակի Տեառն ի Բագրեւանդ գաւառի։ Երեւեցան ի յերկրի մերում հրաշք զարմանալիք ի հայրապետէն Հայոց եւ ի թագաւորէն։ քանզի ի գալն սոցա առ մեզ եւ յանցանքն ընդ ծովն Յունական, առաքեցի եւս եւ ժողովեցի զամենայն խելս, զկաղս եւ զկղզիս, զմիակողմանիս եւ զանդամալայն եւ զայլ ամենայն, որ նեղեալ էին ի պէսպէս ցաւս եւ ի տանջանս, եւ զայսպիսի ժողովեալ հանի գոտս ամենեւեան ընդգէմ Սրբոյն Գրիգորի, զորս միանգամ աղօթիւք բժշկեաց զամենեւեան, մինչեւ զարմանալ մեզ ամենեւեան ի վերայ ամենայնի, զոր արար Տէր նովաւ։ Եւ փառաւորեցաք զՔրիստոս, զփառաւորին սրբոց իւրոց, Դարձեալ էր վիշապ մի մեծ փնասակար ի կապէտովն, զոր խորտակեաց նշանաւ խաչին Քրիստոսի Սուրբն Սեղբաստրոս եւ արգել գնա ի յորջ իւր։ Յետ այսորիկ երեւեցաւ այլ վիշապ մի մեծ եւ ահագին ի սահմանս մեր։ Եւ բազում վրէստ առնէր մարդոյ եւ անասնոյ, եւ էր ի նոյն սահմանս եղբրու մի մեծ եւ ահագին, նոյնպէս եւս նմանառնէր մերձակայ սահմանացն։ Եւ մարտնչէին ընդ միմեանս հանապաղ մինչդէրուն եւ վիշապն, եւ ոչ ոք իշխէր անցանել առ նոքօք, զոր լուեալ սիրելին իմ ի մանկութենէ Տրդատ զինեալ զինքն եւ ամբացուցեալ նշանաւ խաչին Քրիստոսի եւ աղօթիւք Սուրբ Լուսաւորչիս, եւ ըստ յաջողեցին Աստուծոյ եհար եւ սպան զվիշապն եւ զմինչդէրուն եւ կտրեալ զհասարակ եղբրու եղբրուն պարգեւեաց ինձ «թիւրակէս եւ անդեղայս թիւնհարած»։ Իսկ ես զհասարակ խաչամասին Քրիստոսի, զոր մայրն իմ բերեալ էր ինձ նշան յերեսաղմէ, հատեալ զայն ետու Տրդատայ, զեղթափ եւ կենաց պատճառ յաւիտեական աղագաց յաղս ի վառքս Աստուծոյ։ Պատմեաց մեզ փառաւոր փրկեալ Տրդատիս վանս ամենայն անցեցն անցելոց, եթէ ո՞րքան ընդ տանջանօք էարի զՍուրբն Գրիգոր յաղագս Քրիստոսի հաւատոցն։ Բովանդակ զերկուս ամս չորեքտասն չարչարանօք անողորմ եւ անխնայ հարկանելով զնա։ Եւ կամ թէ ո՞րպէս զերեքտասն ամ էարի զնա կերակուր օձից ի խոր Վիրապին։ Եւ ի գլխին Արտաշատու։ Եւ կամ թէ ո՞րպէս պատերազմեցաւ պոռնկական, պակշտութեամբ ընդ գտեր քվեր մօր իմոյ, ընդ համասնունդ իմ Հրեւիսիմայ ի Վաղարշապատ քաղաքի, եւ զպարտութիւն, որ յաղթեցաւ ի կուսէն զօրութեամբ Քրիստոսի, կամ թէ ո՞րպէս զանազան տանջանօք սպան զնա եւ զնկերս նորա, զանեալսն սրբութեամբ ի Սուրբն Սանթիսէն։ Եւ ո՞րպէս յետ եօթն աւուր սպանմանն Հրեւիսիմայ, եհարս ի վերայ բանաստիւն Աստուծոյ, այսաւ հարեալ փոխեցաւ ի կերպարանս վայրենի վարդի։ Եւ թէ ո՞րպէս տեսնաւ ի յոսրովիկիստոյ հանաւ Սուրբն Գրիգոր ի Վիրապէն ի ձեռն Օտայի

նախարարի եւ հաւատարմի արքայի։ Եւ թէ ո՞րպէս Սուրբ Լուսաւորչին աղօթիւք էած ի զգայութիւն մարդկան զՏրդատ, եւ յերկրորդում աւուրն ամբողջաց զՍուրբն Հրեւիսիմէ եւ զԳայիսն եւ զերեսուն եւ հինգ ընկերս նոցա, եւ յետ վեց աւուր բըրջիկեաց զամենայն Հայաստանեայս, եւ յետ վաթսուն աւուր ետես աշօք բացօք Սուրբն Գրիգորիոս զԽոսրով Միամենն ի չափար պաղատան արքունի, եւ զսինս չորսին եւ զսորանն երկնաման, զձեւ եւ զյօրինումս զմեթաշէն կաթուղիկէն եւ զայլ խորհրդական տեսիլն, զոր ծանոց նմա հրեշտակն Տեառն, նա եւ զհաւանալն իւր ի մարդկային կերպարան յետ եօթնասուն աւուր։ Գի յառաջ քան զայս ոտքն եւ ձեռքն փոխեալ էին վանս սպասաւորութեան սատարաց Սրբոցն։ Պատմեաց մեզ վանս մեհենից քակման յերկրին Հայոց եւ խորտակման բազնեացն համայնալից, եւ թէ ո՞րպէս գեւքն մարմնաւոր տեսլեամբ հակառակ կային, եւ պատերազմ յարուցանէին պաշտօնեայքն իւրեանց ի Տարօն, ի տեղին Դիանեայ, զորս զամենեւեան հայրս հանուր Գրիգորիոս (վարեաց) յաշխարհն Մարաց, որ է ի հարաւաւորեալ հասակական ծովուն։ անգ գաղարեցան գեւքն ամենայն հալածեալք ի Հայոց։ Յիշեցուցանէր մեզ եւ վանս սրբոյն Նունէի մերոյ եւ վերաց վարդապետի, թէ ո՞րպէս ի Մեթիթայ քաղաքի բժշկեաց յանուածական ակտէն զՍողոմոն, զգոռասոր սորա, որ էր կին Միհրանայ աղախնորդուցն Արտաշապ պարսիկ, եւ թէ ո՞րպէս հրաշխք քարոզեցաւ անունն Քրիստոսի ի լեւոնամէջն կովկասու ի մէջ վայրենամիտ բարբարոսացն, նա եւ զմիայնամարտին իւր ընդ «գոթացուցն Գեղուհնի եւ ընդ ճօպանաձիգ» ճորայցոյն։

(Տէլ-Գ)

ԽԱՐԻ ԺԵՅԵԼԻ

ԱՄՄԱՆԱ

Աթէնէում զազէթաւ տիեօր քի Սըր Մօրէլ Մաքէնդիսին միւթէվէֆա Իմէրաթօր Յրէտեթիկին խաթալը զէ հազգընտա եաղընտա նէշը խտէճէի քիթապըն իսմի «Մուֆաթիսմաթ Յրէտեթիկին Մէհհուս Խաթալը» օլաճագ տըր։ Պու քիթապըն նաչիրէլի քիթապը մէգըրլու Սեպտեմբերին նիհանէթինէտէկին ինթիլարա հազըր օլաճագաղընը պէհան իտիեօրալ։ Բրուսիա Բարլամէթօսու, տէվրէի գանունիյէի ակիթէսի զարփընտա, թէրագըրեաթը միլիյիե ուղընա 457 միլիօն մարգ թալիսիս իյլէյիպ, պուըն 247 միլիօն չըմէնտըֆէրլը ինչաւընա վէ սալի ումալը նաֆաանա, 175 միլիօնու գանալըրա, լիմանլարա վէ սալիեէ վէ 35 միլիօնու տալի 1886 իլէ 1888 թարիկըրինտէ վուգու պուլան սիլէրտէն նաչի մէմուլըրին խարապ օլան միւլթէլիֆ ճիւլթէլըրին թաւմիլթընա հապը իտիլիտ տիւր։ Իմէրաթօրիլա Ավկուսթա Վիգթօրիանըն թէվիլտ իթտիկի էրքէր էվլատըն ըհսմը թամիտինտէ (միլըր

տութեան հանդէս) հազըր պղլուանմագ իւլլէ կէլմիլ օլաճ քեաֆէի թրէնըր սվտէթ իթմիլըր տիւր։ Իմիլթաթօր իւլլէնճիւ օրտուըն պիսիլք միւթալըրընտա հազըր պուլուանա տըր։ Միւլթալէյի, սեպտեմբերին 10ընտա, տօնանմանըն մանօփրալըրընտա, տէշը ու թէմաչա իթմէք իւլլէ, Վիլհէլմաֆէնէ կիտէճէր տիւր։ Միւթէվէֆա Իմէրաթօր Յրէտեթիկին վառիեթիսմանս անգարիպ նէշը օլաճագ տըր։ Բիվաեթօ օլաճագընտա կէօրէ, միւթէվէֆաի միւլթալըրէյի, վառիեթիսմանսին պիւր ճիւլթիսինտէ, միլլէթ իլէ Իմէրաթօրիլա արասընտա պիւր ըապըթաի գալիյիէի իթթիստըն հուսուլի զըմընտա, էհալիսին տալիէի հուգուգընըն թէվիլիկին էմը իլլէմիլ տիւր։ Ալմանիա Իմէրաթօրընըն եէնի տիւնեան կէլէն մախտուլընըն ըհսմը թամիտի իճրա օլաճագընտ սրտատա Օրէրա թէաթրօսու էսինտէ պիւր դաչ իւլլա վաթալ թօլլանտըրընտա, արապալըրըն ակըրըր իւլլէմիլ վէ պիւր աղ գարըրըրըր զուհուր իթմիլ իտէտէ, տաքըր վէ փօլիս տէրչալ եէթիլիպ իտտէի ապաեիլ իլլէմիլ, վէ պու էսնտէ պաղըքէսան թէվգըֆ օլաճագընտ տըր։ Ալմանիա տէվէթի Սվէլիս հիւթիւմէթինէ պիւր նօթա իրապ իտէրէք, Ալաա հուսուտընտա պուլուանա պիւր թարաֆընտա «Սվիլիս Իթթաթը» վէ տիլիթ թարաֆընտա «Յրանսըր Իթթաթը» թալիլըրի մուհարէր օլաճ սինօր լէվլալըրըն թէպիլի իթմիսին թէքիլիլ իլլէմիլ տիւր։ Իմէրաթօր Վիլհէլմ Պաշ-Վէլլինէ եէնի պիւր իւլլան վիլմիլ տիւր։ Իրէնս Պիսմարգ չիմիլիէ գատալ Մակտէպուրիլ զըրհըր եէտինճի ալաեընըն սիւվարի զապիլթի վէ Մակտէպուրիլ մուհաֆաղա պուլընըն պիլիլիս ըլիսի իտի։ Սոն ինթիմտէ գապուլ օլաճագընտ, ասաթըրի մուհաֆըրէնին թէքիլաթը ճէտիտէսի հանէպիլլէ պու սոն ալալ լաղվ օլաճագընտ։ Պիսմանլէյի, Իմէրաթօր, օլոստ 16 թարիլիկին հալի պիւր էմընամէսիլլէ, Բրէնս Պիսմարգը տիլիթ պիւր ալաեա ըլիս նասալ իթմիլ տիւր։ Պու եէնի էսէրը ինթիլաթըրալին զըյմէթի չու տուր քի, չիմիլիէ գատալ, պու իւլլան եալընըր խանէտանը Իմէրաթօրիլա մէնսուպ թրէնսլըն վէրիլմէքտէ իտի, վէ հաթթա Իթթիլիլ տալի, թախտա ճիւլլուընտա էվլէլ, հալը օլաճագըն թիւթալէի Պաշ-Վէլլինէ թէվ ճիլ իթմիլ տիւր։ Պու թիւթալըր ասաթըրիլին Ալմանիա տա նէտէճէ էհէմիլիէթիլ թէլաղըր օլաճագընը պիլլէնըն իլլին, Բրէնս Պիսմարգ տա թէվէլի օլաճագըն պու թիւթալէին հիլ պիւր իմէրաթօրըն պիւր պաշ-Վէլլինէ տալ իթա իտէմիլի տէրէճէսինտէ պիլիլալ պիւր փանէ օլաճագըն տէրքիս տըր։ Էքսէր Ալման զազէթալըրըն Ալմանիա Իմէրաթօրընըն հէմիլիէսի Բրէնս Սօֆիլին Եուսան Վէլիլիս տըլա նըշանլընտըր միւթէվէֆա Իմէրաթօր Յրէտեթիկին արգուընտա մէպիլ օլաճագըն պէհան իլլէմիլլէ տիւր։

Դրալ իլլէ Վէլիլիստըր միլլէթ պղլուան ֆէտաի ճան իտէնըրին իպպաի

